

विवाह

बुद्धिसागर पराजुली

वि. र. वाह. पदका संयोगबाट विवाह भने १ पद बनेको छ। वि को अर्थ विप्रशप्त हो। वाहको अर्थ हो प्राप्ति। प्रतिग्रह अर्थात् दान गरिएकी कन्याको आदान (स्वीकार) आदि ८ प्रकारका विधानहरू मध्ये १ कुनै विधानबाट आफनी हुन आएकी कन्याको होम आदि सप्तपदीनयनसमेतका कर्महरूद्वारा संस्कार गर्नु विवाह हो। यिनै कारणले विवाह पदको अर्थ २ भागमा विभक्त छ। १ भागमा स्वत्वोत्पादन, अर्को भागमा संस्काराधान अथवा पितृगोत्रबाट विधिविधानबमोजिम कुमारीलाई पतिगोत्रमा परिणत गराउनु विवाह हो।

धर्म, अर्थ, काम एवं मोक्ष चारै पुरुषार्थका लागि पुरुषले विवाह गर्नुपर्छ। हुनत मोक्षका लागि विवाह किन भने सवाल हुन सक्छ, तर वेदान्तभाष्यमा वेदोक्त कर्महरू पनि ब्रह्मज्ञानमा आरादुपकारक मानिएका हुनाले र वेदोक्त कर्महरू गर्न पत्नीको सहयोग वाञ्छनीय हुनाले विवाहको प्रयोजन मोक्षपर्यन्त अनुष्ण्यत रहेको छ। एवं 'यस्यामुकामा बहवो निविष्टयं' भन्ने मन्त्रको व्याख्यामा अन्तःकरण शुद्धिद्वारा सायुज्यमुक्तिका निमित्त भनी विवाहको प्रयोजन देखाइएको छ। यो भयो विवाहको महा-प्रयोजन। विवाहका अरू पनि प्रयोजन छन् जस्तै—हाम्रा गर्भधानदेखि विवाहसम्मका जति संस्कार छन्, ती सब प्रवृत्ति-निरोधन र निवृत्तिपोषणका लागि छन्। हुनत विवाह संस्कार पनि मोक्षका निमित्तनै हुनाले यसबाट पनि निवृत्तिको पोषण हुन सक्छ, तर पनि मुख्यतया प्रवृत्ति-निरोधनका लागि विवाह हो। किनभने विवाहित जीवन उच्छृङ्खल भएर सर्वथा रहन पाउँदैन। अविवाहित जीवनको भन्दा विवाहित जीवनका सबै कृत्यहरू

परिमित एवं सीमित रहन्छन्। अविवाहित जीवनका प्रवृत्ति निरङ्कुश हुन्छन्, विवाहित जीवनका साङ्कुश हुन्छन्।

अविवाहित व्यक्ति जे विवाहित व्यक्ति कुनै बेलामा पनि उरन्ठेउलो भएर हिंड्न पाउँदैन, उसले अपना प्रवृत्तिहरूलाई जाति, कुल एवं समाजका परिधिमा मर्यादित गराउनेपर्दछ।

यदि कुनै पनि जातिको संरक्षण गर्नु छ भने त्यस जातिको विवाह सुपरिष्कृत हुनुपर्दछ। जस्तो कृषिका निमित्त उन्नत बीज र परिष्कृत खेतको महत्त्व छ, त्यस्तै मानवजातिको संरक्षणका लागि वैवाहिक संबन्ध ज्यादै परिष्कृत रहनुपर्दछ। विश्वमा कति जातिहरू विलुप्त भए, तर भारतीय आर्यजाति वैवाहिक मर्यादामा मर्यादित रहेकाले सर्वथा विलुप्त भएको छैन। यस अतिप्राचीन जातिलाई आजतक जीवित राख्ने यही विवाह हो। आजका तथाकथित उन्नत देशमा कुरुरको नस्लका लागि भने महान् प्रयास हुन्छ, तर मानवका लागि सांकर्यको उपेक्षा गरिन्छ, यो महान् खेदको कुरा हो। तसर्थ यस्ता कुरामा निकै बुद्धि पुऱ्याउनु छ। हामीलाई, हाम्रो धर्मलाई, हाम्रो जातिलाई, हाम्रो जातीयतालाई, हाम्रो समाजलाई, हाम्रो संस्कृतिलाई, हाम्रो जातीय व्यक्तित्वलाई यही वैवाहिक मर्यादाले सुरक्षित राख्दै आएको छ, तसर्थ हाम्रा वैवाहिक विधिविधानभित्र पर्ने केही मन्त्रवाक्यहरूको अर्थ पनि यस संदर्भमा देखाइदिनु समुचित नै हुनेछ। दुलहीलाई दुलाहाले वस्त्र पहिराउँदा पढ्नुपर्ने मन्त्र—

[हिन्दू परंपराअनुसार गरिने विवाहविधिका तत्कार्यमा प्रयोग हुने मन्त्रहरूद्वारा देवदेताको प्रार्थना गर्दा वर-बधूले भविष्यका निति कस्तो भावना लिएर प्रतिज्ञा गर्छन्, त्यो कतिसम्म वैज्ञानिक छ र उनीहरूलाई एकसूत्रमा कसरी बाँधेको छ इत्यादि कुरा यस लेखले छर्लङ्ग पारी देखाएको छ—संपादक]

अथेनां वासः परिधापयति—

“जरां गच्छ परिधत्स्व वासो भवाकृष्टीनामभिः शस्ति पावा । शतं च जीव शरदः सुवर्चा रयिं च पुत्रा ननु संव्ययस्वायुष्मतीदं परिधत्स्व वासः”

अब यिनलाई अर्थात् दुलहीलाई वस्त्र (शारी) पहि राउनु— ए कुमारी, म बूढो हुंदा तिमि पनि संगै बूढी भए, मैले ल्याएको वस्त्र पहिर, मलाई लौकिक अभिशाप एवं प्रमादहरूबाट बचाऊ । कामवासनाको वशीभूत यस मानवसमाजभित्र आफ्ना पातिव्रत्य धर्मका प्रभावले सय वर्षसम्म बाँचिरहू । धनदौलत र संतानहरू पैदा गरेर थुप्रो लगाइदेऊ । हे आयुष्मती, यो वस्त्र (शारी) पहिरिदेऊ ।

अथोत्तरीयम् (परिधापयति) अब पछ्यौरा पहि-
राउनु—

या अकृन्तस्रवयं या अन्वत । याश्च देवीस्तस्मिन्मितो ततन्थ ।

तास्त्वा देवीर्जरसे संव्ययस्व । आयुष्मतीदं परिधत्स्व वासः इति ।

जुन वस्त्रको सूतलाई देवीहरूले काते, फैलाए, जसको तान लाए, बने, दुईतर्फ पारी र किनारासमेत बनाए । यस्तो राम्रो बलियो वस्त्र बनाउने सामर्थ्य दिने ती देवीहरूले आफ्नो कृतिस्वरूप यो राम्रो वस्त्र तिमिलाई धेरै समयसम्म निर्दिष्ट जीवनका निमित्त पहिराइदिऊन् भन्ने शुभाशांसा गर्दै हे आयुष्मती, यो यस्तो उत्तरीय वस्त्र तिमि पहिर भन्ने अनुरोध गर्दछु ।

अथेनो समञ्जयति (अब यी बधूवरलाई परस्परमा समुख हुन बधूका पिताको आज्ञाले परस्पर संसुख हुन्छन् । वरले मन्त्र पढ्दछन्)

समञ्जन्तु विश्वेदेवाः समापो हृदयानि नो ।

संमातरिश्वा संघाता समुदेष्टी दधातु नो इति ।

ए कुमारी, हामी दुईका हृदय र हृदयका संकल्प-
हरूलाई सबै देवता र शान्तिका प्रतीक जलहरूले परि-
ष्कृत पारिराखून् । अनुकूल हवा, अनुकूल रहेका प्रजा-
पति र धर्मकर्मको सदुपदेश गर्ने वाग्देवताले पनि सुस्थिर
गराइराखून् ।

पित्रा दत्तामादाय गृहीत्वा निष्कामति (बाबुले दान गरिएकी कन्यालाई स्वीकृत गरी लिएर यज्ञवेदितर्फ जान निस्कनु, निस्कँदा वरले पढ्ने मन्त्र :—

यदैषि मनसा दूरं विशोनु पवमानो वा ।

हिरण्यपर्णो वै कर्णः सत्त्वा मत्मनसां करोत्वसौ, इति ।

‘असौ’ का ठाउँमा नयां प्रेयसीलाई मन परेको नाउँले संबोधन गर्नु जस्तै—करोतु सौभाग्यमुन्दरी ।

ए कुमारी सौभाग्यमुन्दरी, जब तिमि दिशाप्रति अनुकूल हवा झैं स्वस्थचित्त भै मेरा साथ आफ्ना पिताजीका घरदेखि टाढा जान लागेकी छौ, तब प्रसन्नताका साथ बहने, परिष्कृत कानको आश्रित ती वायुदेवले र सुवर्ण-
पङ्क भएका गरुडले पनि तिमिलाई मेराप्रति एकचित्त पारून् ।

अथेनो समीक्षयन्ति अब यी दुई बधूवरलाई परस्परमा हेराहेर गर्नु भनी कन्याका पिताले आज्ञा दिन्छन् र हेराहेर गर्दछन् । मन्त्र वरले पढ्छन् ।

अघोरचक्षुरपतिष्नेधिशिवा पशुभ्यः सुमनाः सुवर्चाः ।

वीरसूर्देवकामा स्योना शं नो मब द्विपदे शं चतुष्पदे ।

सोमः प्रथमो विविदे गन्धर्वो विविद उत्तरः ।

तृतीयोऽग्निष्ठे पतिस्तुरीयस्ते मनुष्यजाः ॥

सोमोदबद् गन्धर्वाय गन्धर्बोदबग्नये ।

रयिं च पुत्रांश्चादादग्निर्मह्यमथो इमाम् ।

सा नः पूषा शिवतमाभैरय सा न ऊरु उशती विहर ।

यस्यामुशन्तः प्रहराम सेयं यस्यामुकामा बहवो निविष्टचै इति ।

हे कुमारी, तिमि सौम्यदृष्टि भएकी भए, तथा अकर्तव्य गरी पतिको स्वार्थघात गर्ने नभए, एवं आफ्ना आश्रितप्रति हितैषिणी भए, साथै सदा प्रसन्न चित्त भएकी, राम्रो प्रभाव भएकी, सुपुत्र जन्माउने, देवता पितृहरूको पनि आशाभूमि, सुखवती, हाम्रा सुखको कारण र मनुष्य एवं पशुको समेत सुखकारिणी भए । ए कुमारी, तिमिलाई जन्मनासाथ सोमले पाए, त्यसपछि अढाई वर्ष गन्धर्वले पाए, तदनन्तर अढाई वर्ष तिम्रा तेखा पति अग्निले पाए । त्यसपछिको चौथो मनुष्य पति मै हुँ । कसरी भने सोमले गन्धर्वलाई दिए, गन्धर्वले अग्निलाई दिए, अग्निले घन, पुत्र, र धर्म र तिमिसमेत मलाई दिए । ती जगतका

आँखा जस्ता पूषा देवताले यी कुमारीलाई कल्याणवती गुणवती, शीलवतीसमेत गराई हामीप्रति अनुराग भएकी गराऊन् । यी कुमारी हामीसंग यथेच्छ विहार गरून्, जसमा हामी पनि यथेच्छ विहार गर्नेछौं; जसमा धर्म, पुत्र, रति आदि सुख छन् र जसबाट अग्निहोत्रादि उपासनाद्वारा अन्तःकरण शुद्ध भै सायुज्यमुक्तिसमेत हुन सकोस् ।

चित्तं च चित्तिश्राकृतं चाकूतिश्च विज्ञातं च विज्ञातिश्च मनश्च शक्वरीश्च दर्शश्च पौर्णमासं च बृहच्च रथन्तरं च ॥

प्रजापतिर्जयानिन्द्राय वृष्णे प्रायच्छुभ्रः पृतना जयेषु तस्मै विशः समनमन्तः सर्वाः स उग्रः स इ हव्यो बभूव स्वाहा इति

अग्निभूतानामधिपतिः स मावतु, इन्द्रो ज्येष्ठानां, यमः पृथिव्या, वायुरन्तरिक्षस्य, सूर्यो दिवसः चन्द्रमा नक्षत्राणां, बृहस्पतिर्ब्रह्मणो, मित्रः सत्यानां, वरुणोऽपां, समुद्रः स्रोत्यानाम्, अन्नं साम्राज्यानाम्, अधिपतिस्तन्मावतु, सोम औषधीनां, सविता प्रसवानां, रुद्रः पशूनां, त्वष्टा रूपाणां, विष्णुः पर्वतानां, मरुतो गणानामधिपतयस्ते मावन्तु, पितरः, पितामहाः, परेवरे, तताः, ततामहाः, इहमावन्तु, अस्मिन् ब्रह्मणि, अस्मिन् क्षेत्रे, अस्यामाशिषि, अस्यां पुरोधायाम्, अस्मिन्कर्मणि, अस्यां देवहृष्यां स्वाहा, इति

प्रजापतिले वर्षाकारी इन्द्रलाई जया प्रदान गरेकाले शत्रुका सेना विजय गर्न प्रचण्ड हुनाले नै ती इन्द्र सबै प्रजाका बन्दनीय भए । एवं हविर्योग्य पनि भए । त्यस्तै ज्ञानको आधार हृदय र ज्ञानेन्द्रिय तथा चेतना र ज्ञानेन्द्रियका देवता, एवं अभिलषित वस्तु र अभिलाषा, शिल्पादि विषयक ज्ञान र प्रत्यक्षज्ञान, मन र मानसी शक्ति, दश र पौर्णमाससंबन्धी देवता बृहद् रथन्तर सामसमेत मलाई दिऊन् ।

स्थावर जङ्गम प्राणीका अधिपति प्रजापति वा अग्नि, ज्येष्ठ वा श्रेष्ठका अधिपति इन्द्र, पृथिवीका अधिपति यम, अन्तरिक्षका अधिपति वायु, स्वर्गका अधिपति सूर्य, नक्षत्रका अधिपति चन्द्रमा, वेदका अधिपति बृहस्पति, सत्यका अधिपति मित्र, जलका अधिपति वरुण, नदीनालाहरूका अधिपति समुद्र, साम्राज्यका अधिपति अन्न, औषधीका अर्थात् रूख, लहरा, जडी, बूटी, वनस्पतिका

अधिपति सोम, आज्ञा प्रेरणाहरूका अधिपति सविता, पशुका अधिपति रुद्र, रूपका अधिपति त्वष्टा, पर्वतका अधिपति विष्णु, गण, गुल्म सेना बथानहरूका अतिपति मरुत्, नित्य नैमित्तिक पितृहरू यी सबैले, अध्ययन, यज्ञ, याग आदि ब्रह्मकर्ममा, राष्ट्ररक्षा, शान्तिस्थापना, प्रजापालना आदि क्षेत्र कर्ममा, ब्राह्मण, साधु महात्माहरूबाट प्राप्त हुने शुभेच्छा आदि कर्ममा, यी साथैमा अगाडि रहेकी नवबधूमा, यस विवाहात्मक मङ्गल कर्ममा, यो देवता आह्वान गर्ने सत्कर्ममा समेत मलाई रक्षा गरून् । सबैलाई यथाभाग यो आज्यद्रव्य स्वाहाकारका साथ समर्पण गरिन्छ ।

अग्निरेतु प्रथमो देवतानां

सोस्यै प्रजां मुञ्चतु मृत्युपाशात् ।

तदयं राजा वरुणोनुमन्थानां

यथेयं स्त्री पौत्रमघं नरोदात् स्वाहा ॥

इमामग्निस्त्रायतां गार्हपत्यः

प्रजामस्यै नयतु दीर्घमायुः

अशून्योपस्था जीवतामस्तु माता

पौत्रमानन्दमभिविबुध्यतामियं स्वाहा ॥

स्वस्ति नो अग्ने दिव आपृथिव्या;

विश्वविधेह्यथा यजत्र

यदस्यां महि दिवि जातं प्रशस्तं

तदस्मासु प्रविणं धेहि चित्रम्, स्वाहा ।

सुगन्तुः पन्थां प्रदिशन्न एहि

ज्योतिष्मध्ये ह्यजरं न आयुः ।

अपंतु मृत्युरमृतं न आगाद्

वैवस्वतो नो अभयं कृणोतु, स्वाहा ।

परं मृत्योरनु परेहि पन्थां

यस्ते अन्यः पितरो देवयानात् ।

चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि

मानः प्रजां रीरिषो मोत वीरान्, स्वाहा ॥

देवताहरू मध्येका प्रथम देवता अग्नि आऊन्, तिनले यिनी बधूका संतानलाई मृत्युका पाशबाट छुटाऊन्, त्यो कुरा राजा वरुणले स्वीकार गरून्, जसबाट यिनीलाई आफ्ना पुत्रपौत्रहरूको पीर वाधा नाश इत्यादिबाट रुन नपरोस् । यिनीलाई गार्हपत्य अग्निले रक्षा गरून्, यिनका संतानलाई दीर्घायु गराऊन्, यिनको काख खाली नहोस्, यिनी जीवित सन्ततिकी माता बनिरहून् । यिनलाई संतानजन्य सुख मिलोस् र घेरै कुराको अनुभववती बनून् ।

हे अग्नि हाम्रो स्वर्गदेखि पृथिवीसम्म कल्याण होस् । हे अग्नि तपाईं यज्ञशीलहरूको रक्षाकारी हुनुहुन्छ, यसकारण हामीले जानी नजानी गरेका सत्कर्महरूलाई सफल पारिदिनोस् । यस पृथिवीमा र स्वर्गमा जो महिमा छ र धन धान्य तथा रत्नादि प्रशस्त र विचित्र संपदा छ त्यो हामीमा राखिदिनुहोस् ।

हे अग्नि, हामीलाई अचिरादि सुगम मार्गको उपदेश दिदै आउनुहोस् । चहकिलो, जरारहित आयु पनि हामीलाई दिनुहोस् । हामीबाट मृत्यु हटोस्, अमृत प्राप्त होस् । हामीसंग कुनै पाप नभएकाले यमले अभय प्रदान गर्नु ।

ए मृत्यु, पराङ्मुख भएर फर्क, जो तिम्रो देवयान मार्गभन्दा अर्को पितृयान मार्ग छ त्यतै जाऊ, तिमी देख्दछौ र सुन्दछौ पनि त्यसैले तिमीलाई भन्दछु: ए मृत्यु, हाम्रो संततिको परंपरालाई र हाम्रा पुत्रहरूलाई नमार ।

लावा होम गर्ने मन्त्रहरू र अर्थ—

अयमणं देवं कन्धा अग्निमयक्षत । सनो अयमा देवः प्रेतो पुञ्चतु मापतेः स्वाहा । इयं नार्युपबूते लाजानापत्तिका । आयुष्मानस्तु मे पतिरेधन्तां ज्ञातयो मम स्वाहा । इमाँल्ला-जानावयामि अग्नौ समृद्धिकरणं तव । मम तुभ्यं च संबननं तदग्निरनुमन्यतामियं स्वाहा ।

अधि कन्याहरूले वरप्राप्तिका निमित्त अग्निरूपी अयमा देवताको उपासना गरेका थिए । तसर्थ ती अयमा देवताले यी कन्याबाट मलाई र मबाट यिनलाई विछोड नगराऊन् ।

यी नारी पतिका समीपमा रही अग्निमा लावा होम गर्दै भन्छिन्— मेरा पति पूर्ण आयु भएका होऊन्, मेरा भाइती बन्धुहरू बढून् ।

तिम्रा समृद्धिका कारणस्वरूप यी लावाहरू अग्निमा होम गर्दछु । म कन्या र तपाईं पतिको परस्परको जो अनुराग हो त्यसलाई अग्निरूप अयमा अनुमोदन गर्नु । अग्निकी पत्नी स्वाहाले पनि अनुमोदन गर्नु ।

पाणिग्रहण गर्ने मन्त्र र अर्थ—

गृभ्णामि ते सौभाग्वाय हस्तं मया पत्या जरदष्टिर्यथासः ।

भगो अयमा सविता पुरन्ध्रमंह्यं त्वादुर्गाहंपत्याय देवाः । अमोहमस्मि सा त्वं सात्वमस्यमो अहम् ।

सामाहमस्मि ऋक्त्वं छौरहं पृथिवी त्वम् । तावेहि विवहावहं सह रेतो दधावहं प्रजां प्रजनयावहं पुत्रान्वि-न्द्यावहं बहून्, ते सन्तु जरदष्टयः संप्रियो रोचिष्णु सुमनस्यमानौ, पश्येम शरदः शतं जीवेम शरदः शतं, शृणुयाम शरदः शतम् ।

ए कुमारी, सौभाग्यका लागि म तिम्रो हात पकडन्छु, म पतिका साथ जसरी हुन्छ बूढी भइञ्जेलसम्म जीवित रहने छौ (आशांसा गर्छु) भग, अयमा एवं सविता देवताले रूपवती तिमीलाई मेरो भावी गार्हस्थ्यका लागि एवं गृहस्वामिनी हुनालाई मलाई दिए । म विष्णु हूँ तिमी लक्ष्मी हो, तिमी लक्ष्मी हौ म विष्णु हूँ । म साम हूँ तिमी ऋक् हौ, म आकाश हूँ तिमी पृथिवी हौ । यस्ता हामी दुइ आपसमा विवाह गरौ । साथमा पुत्रात्मक वीर्य धारणा गरौ, प्रजोत्पादन गरौ, धेरै छोरा पाऔं, ती छोराहरू दीर्घायु रहून् । हामी दुई परस्परमा प्रेमशाली, शोभायुक्त, मन मिलेका होऔं । सय वर्षसम्म देखौं, यसवर्षसम्म वाचौं, यस वर्षसम्म सुन्न सकौं ।

अश्मारोहण, गाथागान र माडो घुम्ने मन्त्र र अर्थ—

आरोहेयमश्मानमश्मेव त्वं स्थिरा भव ।
अभितिष्ठ पृतन्यतो बबाधस्व पृतना यतः ॥
सरस्वति प्रेदमव सुभगे वाजिनीवती ।
यां त्वा विश्वस्य भूतस्य प्रजायामस्याग्रतः ॥
यस्यां भूतं समभवद् यस्यां विश्वमिदं जगत् ॥
तामद्य गाथां गास्यामि या स्त्रीणामुत्तमं यशः ॥
तुभ्यमग्रे पर्यवहन् सूर्यां वहतु ना सह ।
पुनः पतिभ्यो जायान्दाग्ने प्रज्ञया सह ॥

ए कुमारी, यो यज्ञवेदीका उत्तरतिर राखिएको ढुंगामाथि चढ, तिमी ढुंगा जस्तै बलियो होऊ, लड्न, भिड्न आउनेहरूलाई दबाएर रहन सक र ती झगडालु-हरूलाई उद्योगहीन तुल्याइदेऊ ।

ए भाग्यशालिनी, अन्नपूर्णा स्वरूपकी अथवा हंसवाहिनी सरस्वती, यस वैवाहिक कर्मको रक्षा गर, जो तिमीलाई जायमान विश्वकी वा यो पृथिव्यादि भूतकी सर्वोत्तम पहिला आमा भन्छन् ।

जसमा विश्व र पृथिव्यादिको सृष्टि भयो, जसमा नै यसको विलय हुनेछ, आज त्यो तिम्रो गाथा गाउँदछु जो स्त्रीहरूको उत्तम यश हो ।

हे अग्नि, तिम्रा निमित्त यिनलाई अघि जन्मदिन-देखि सोमादि देवताहरूले स्वीकार गरेका हुन्, त्यसपछि सूर्य जस्तै चहकिलो अनुहारकी यिनलाई सोमादि देवता-बाट उत्तम पुरुषार्थको कारण भएका तिम्रीले पायो । अब प्रजाका साथ यिनलाई हे अग्निदेव, लिम्रीले मलाई देऊ ।

हृदयालम्भन गर्ने मन्त्र र अर्थ—

मम व्रते ते हृषयं दधामि, मम चित्तमनुचिन्तं ते अस्तु ।
मम वाचमेकमना जुषस्व प्रजापतिष्ट्रवा नियुनषतु
महाम् ।

ए कुमारी, मेरा शास्त्रीय नियमादि व्रतमा तिम्रो हृदय (मन) राख्दछु अर्थात् ब्रह्मा प्रजापति सबैले राखि दिऊन् । मेरा चित्तको अनुकूल तिम्रो चित्त पनि होओस् । मेरो वचन एकमना भएर मान, तिम्रीलाई प्रजापतिले मकहाँ नियुक्त गरून् ।

बधू अभिमन्त्रण गर्ने अर्थात् सिद्धर हाल्ने मन्त्र र अर्थ—

सुमङ्गलीरियं बधूरिमां समेत पश्यत ।
सौभाग्यमस्यै दत्त्वा याथास्तं विपरेतन ।

ए विवाह देवता हो, यी नयां दुलही शुभमङ्गलमयी छन् आउनुहोस्, यिनलाई तपाईंहरूको मङ्गलमय दर्शन दिनुहोस् (हेर्नुहोस्) । यिनलाई सौभाग्य प्रदान गरेर पुनरागमनको वाधासमेत गरेर आफ-आफना धाममा जानुहोस् ।

यसरी हामी वैदिकपरम्पराका जातिको जो विवाह हुन्छ, त्यो एक विश्वानुकरणीयरूपको छ । हाम्रा परंपरामा स्त्रीको कुन स्थान छ, कुन मान छ, कुन मर्यादा छ र स्त्रीबाट के कति आशा राखिन्छ इत्यादि कुरा उक्त वाक्यहरूबाट बोध गर्न सकिन्छ । साथै “यत्र नार्यस्तु पूज्यन्ते रमन्ते तत्र देवताः” जहाँ नारीको आदर हुन्छ, त्यहाँ देवताहरू रमाउँछन्, “स्वां प्रसूतिं चरित्रं च कुलमात्मानमेव च । स्वं च धर्मं प्रयत्नेन जायां रक्षन् हि रक्षति” आफ्नो संतान, चरित्र, कुल आत्मा र आफ्नो धर्मको पनि पत्नीको रक्षा गरेमा रक्षा हुन सक्छ भन्ने नारीहरूको संमानका लागि लेखिएका वाक्यहरू प्रशस्त छन् । तसर्थ हाम्रा समाजमा नारीहरू देवीका प्रतीक मानिएका छन् ।

